De bladzijden 15—32 zijn aan de terpencultuur gewijd. Hier treffen wij (blz. 32) de verrassende en niet nader gemotiveerde mededeeling, dat het nog altijd een onopgelost vraagstuk blijft of er wel van een vóór-Romeinsche terpenbeschaving gesproken kan worden. Dat is waarlijk geen vraagstuk meer en zoo gaan wij hier een belangrijke schrede achterwaarts op wetenschappelijk terrein.

Er is, wat dit punt betreft, ook tegenspraak tusschen tekst en onderschriften bij afbeeldingen. Onder de afbeelding tegenover blz. 21 leest men in het door ons verstrekte onderschrift: „vóór Romeinsch vaatwerk uit de La-Tène-periode". Blz. 18 stelt dit zelfde vaatwerk, met geometrisch ornament, waarschijnlijk op grond van nu verouderde opvattingen, in de eerste eeuwen onzer jaartelling, dus in den Romeinschen tijd. Waar moet de lezer zich nu aan houden!

Merkwaardig is ook, dat het voornaamste punt waar sporen van verblijf van Romeinsche troepen geconstateerd zijn n.l. de terp te Winsum, op blz. 26 verwisseld wordt met Wieuwerd bekend door een goudvondst uit de zevende eeuw onzer jaartelling. De afbeeldingen die, voor zoover zij vondsten in de verzamelingen van het Friesch Museum weergeven, onder ons toezicht werden vervaardigd, zijn goed gereproduceerd. Ook overigens is de uitvoering van het boek technisch goed verzorgd.

De stijl van den heer van derWielen is vlot en het verheugt, dat hij den indruk geeft eerlijk en oprecht naar historische waarheid te streven. Van het tokkelen der nationale lier heeft hij zich, althans tot dusverre, gelukkig onthouden.

Van een wedloop tusschen Rijk en Natie, waarvan Dr. Wumkes in zijn woord van introductie in het prospectus gewaagde, kan trouwens kwalijk sprake zijn. Het gaat bij het werk van Dr. van der Wielen, dat zich tot de provincie Friesland bepaalt, toch voornamelijk om specialiseering van het historisch onderzoek, die waarde kan hebben naast eene behandeling der geschiedenis van het geheele Rijk; waarbij elk onderdeel allicht minder intensief wordt behandeld.

Meer nauwkeurige vermelding der voornaamste geraadpleegde bronnen zou aan het boek grooter waarde kunnen verleenen, zonder aan de kennelijk door den uitgever gewenschte populariteit te schaden. Zoo zien wij dan vooral de afleveringen betreffende de nà-Karolingische tijden met groote belangstelling tegemoet, daar elke eerlijke poging om die tijdvakken te beschrijven algemeene waardeering verdient. BOELES.

Herman Wirth. Die Ura Linda Chronik, Leipzig 1933.

Toen Cornelis over de Linden in het stille den Helder, geheel levend in den wereld zijner phantasieën, zijn levenswerk, waarin de denkbeeldige oeroude geschiedenis van het Friesche volk en van zijn profetisch geslacht werd uitgebeeld, zoover had voltooid, dat hij, met het oog op een naderend einde zijner dagen, den tijd gekomen achtte om de wereld met zijne openbaringen bekend te maken, heeft hij ongetwijfeld van het effect daarvan een grootsche voorstelling gehad.

Dat zijn voorstelling, waaraan hij waarschijnlijk zelf allengs is gaan gelooven, eens als een der „heiligen Schriften" van het Duitsche volk zou worden uitgegeven, zal hij echter wel niet hebben durven verwachten. Zeer voldaan was hij immers reeds toen sommige bewoners van den Helder het O.L.B. een bijbel noemden.

De meening, die Prof. Wirth bij de uitgave van het O.L.B. ontwikkelt, komt in het kort hier op neer, dat het ons bekende handschrift, waarmede Cornelis over de Linden in 1867 voor den dag kwam, niet het oorspronkelijke handschrift van het O.L.B. is. Er zouden oudere texten, waarschijnlijk een drietal, van bestaan hebben. De oudste codex zou omstreeks het jaar 803 samengesteld

zijn door Liko Over de Linden. Dit handschrift is dan volgens Wirth eenige malen overgeschreven, waarbij de tekst telkens min of meer veranderde en soms ook aangevuld is. Het jongste afschrift, het eenige dat bestaan bleef, moet in de eerste helft der vorige eeuw naar den voorlaatsten codex overgeschreven en door Cornelis over de Linden van een tante geërfd zijn. Het O.L.B. is dus volgens Wirth geen bedenksel uit de vorige eeuw, maar een eerbied waardig geschrift: „das älteste Zeugnis germanischer Geschichte", dat terug gaat tot het jaar 2193 v o o r Christus.

Gelukkig, dat de voor echt erkenning van het O.L.B. aan de eenigszins onder druk levende Duitsche wetenschap te machtig is geworden en dat zij haar stem daartegen luid heeft durven verheffen. De Leeuwarder Courant heeft hare lezers van die uitingen, in dagbladen, herhaaldelijk op de hoogte gehouden.

Met dat al blijft het werk van Cornelis een merkwaardige schepping: een perpetuum mobile en een echte toetssteen der geleerden; want het leert al ras zien of de geleerden, die er mede in aanraking kwamen wijs zijn of niet. Wijs in den zin van verstandig; want men kan uiterst veel weten en toch allerminst over het ware begrip der verschijnselen beschikken. Bij de overige hyper- geleerde werken van Wirth, als „Der Aufgang der Menschheit", dat mede een ondergrond vormt voor het hier besproken geschrift, was dit laatste niet gemakkelijk voor leeken duidelijk te maken, maar thans, nu hij zoo openlijk in de sfeer van het O. L. B. is gekomen, heeft dit de dwaasheid zijner denkbeelden plotseling voor ieder, althans hier te lande, duidelijk kenbaar gemaakt.

Voor zoo iets moeten wij het O. L. B. toch stellig onze erkentelijkheid betuigen.

Aan geleerdheid ontbreekt het Wirth stellig niet en evenmin aan kennis der techniek; want zijn boek, waarin ook meerdere merkwaardige oudheden uit het Friesch Museum zijn afgebeeld, ziet er keurig uit. Thans richt hij zich voornamelijk tot het groote Duitsche publiek in tijden, die voor hem gunstig zijn. Hij maakt daarvan „rücksichtslos" gebruik om o.a. met de Nederlandsche wetenschap, die het O. L. B. reeds lang voor onecht verklaarde, en met ons volk af te rekenen (blz. 139). Tusschen de regels door proeft men de schrijnende teleurstelling van het in ons land miskende genie.

Wirth is in Nederland opgevoed, wellicht geboren, en een tijdlang was hij o.a. werkzaam als leeraar aan het gymnasium te Sneek.

Na hetgeen er in Duitschland over geschreven is kunnen vele dingen, die door Wirth zijn aangeroerd, onbesproken blijven. Enkele punten raken slechts de opvattingen, die ons in vroegere afleveringen van „De Vrije Fries" [1]) hebben bezig gehouden. Daar het dossier van de O. L. B. zaak zóó uitgebreid is, dat slechts enkelen daarmede voldoende bekend zijn, lijkt het niet ondienstig op die punten de aandacht te vestigen ten einde het post vatten van onjuiste voorstellingen tegen te gaan.

Zoo worden er betreffende de geschiedenis van het handschrift enkele mededeelingen gedaan, waarbij alles wat dien aangaande door vroegere schrijvers is aangetoond zorgvuldig is genegeerd; tenzij het in de kraam van den heer Wirth te passe kwam. Ditzelfde geldt voor hetgeen omtrent de literaire werkzaamheid en kundigheden van Cornelis over de Linden uit het onderzoek van Berk-Beckering Vinckers is gebleken.

---

[1]) Mr. P. C. J. A. Boeles, *De houding van Dr. Eelco Verwijs ten opzichte van het O. L. B. en het Friesch Genootschap*. Vrije Fries XXX (1931). Ook als brochure bij de N. Ned. Boekhandel te Leeuwarden. Alsvoren. *De auteur van het Oera-Linda-Boek*. Vrije Fries XXVIII (1928). Ook als brochure alsvoren verschenen. Alsvoren. *Johan Winkler's nagelaten geschrift over het Oera-Linda-Bok*. Vrije Fries XXV (1917).

Daar Wirth den indruk wil wekken, dat Cornelis I geheel te goeder trouw was en het O. L. B. in zijn tegenwoordigen vorm niet vervaardigd kan hebben, maakte hij het zich gemakkelijk door voornamelijk argumenten over te nemen van den zoon, Cornelis II. Deze zoon, op zichzelf geen onsympathieke figuur, stelde zich op een zeer partijdig standpunt. Bij hem ging het er om aan te toonen, dat zijn vader geen bedrieger was geweest. In den Helder waar C. II het ambt van griffier der Marine bekleedde beschouwden meerdere personen den vader als een bedrieger en oplichter toen Prof. Beckering Vinckers in een uitvoerige brochure had uiteengezet, dat Cornelis I het O. L. B. zelf geschreven had. Dit stak den zoon, en wij kunnen ons daar zeer goed in denken, omdat ook naar onze opvatting C. I niet een bedrieger geweest is in den lagen zin die gewoonlijk aan dat woord gehecht wordt. De ware impulsen, die C. I tot het schrijven van het O. L. B. dreven waren ook zoo weinig alledaagsch, immers eenigszins abnormaal van aard, dat de zoon niet begrepen heeft, dat zijn vader het boek zeer wel geschreven kan hebben, zonder dat daarbij van een kwaadaardigen opzet sprake behoefde te zijn.

Voor C. II is het als het ware een familieplicht, een eerezaak geworden om aan te toonen, dat zijn vader het O. L. B. niet geschreven had, want daar door zou vaststaan, dat die vader geen bedrog had gepleegd. In deze vond C. II een bondgenoot in Dr. Ottema, die de echtheid van het O. L. B. wilde bewijzen en in wiens systeem C. I als schrijver niet paste.

Dit alles dient bij de beoordeeling van de actie van C. II telkens in het oog gehouden te worden. Zoo ging hij er op uit om verklaringen uit te lokken van hem welwillend gezinde inwoners van den Helder en omstreken.

Tot die soort behoort de bekende en wederom door Wirth als een onbetwistbaar bewijsstuk op blz. 136 aangehaalde verklaring van drie personen uit Willemsoord—Den Helder omtrent het voorhanden zijn van het O. L. B. tusschen 1848—50 bij de familie over de Linden. Dat dit stuk waardeloos is daar bleek, dat geen der onderteekenaren het handschrift had gezien enz.' werd reeds in 1877 door Beckering Vinckers aangetoond in diens brochure „Wie heeft het O. L. B. geschreven" blz. 13/14. Zie ook de Jong „Geheim O. L. B." blz. 301.

Een andere door C. II gepubliceerde verklaring [1]), door Wirth (blz. 137) zonder eenige kritiek gretig aangehaald, werd in 1895 afgelegd door den oudkapitein ter zee Visser. Deze betreft hetgeen hij zich toen, nà veertig jaren, nog meende te herinneren betreffende een op 23 December 1854 met C. I gehouden gesprek; waarbij C. I vertelde dat hij thuis een boek had, dat reeds zeer lang in het bezit van zijn familie geweest was en dat niet alleen in een vreemde taal, maar ook met vreemde letters geschreven was. De heer Visser heeft het boek niet gezien.

Bij dergelijke achteraf vastgelegde herinneringen kunnen gemakkelijk onnauwkeurigheden insluipen. Wij behoeven slechts te herinneren, aan de vele onjuistheden, vooral ook wat data betreft, die voorkomen in het relaas, dat Johan Winkler op lateren leeftijd gaf, betreffende dingen die hij zelf in verband met het O. L. B. had beleefd. Ook al neemt men letterlijk als juist aan, wat de heer Visser mededeelde, dan volgt er geenszins uit, dat het O. L. B. in 1854 reeds bestond in den tegenwoordigen vorm. Het is waarschijnlijk, dat C. I, die in 1867 definitief met het O. L. B. voor den dag kwam, daaraan jaren gewerkt heeft en zoo zou er in 1854 reeds iets van dien aard gereed geweest kunnen zijn.

Mogelijk blijft ook, dat C. I het oog gehad heeft op het handschrift der kroniek van Worp van Thabor, die hij zeer wel als oud-familie bezit verworven kan hebben.

Dit alles is voor Wirth dan voldoende om te verklaren: Wir haben heute

---

[1]) L. F. Over de Linden (C. II). Aanvulling op „Beweerd, maar niet bewezen", Helder 1912 blz. 11 v.v.

keine Veranlassung mehr, die Ehrenhaftigkeit des biederen Over de Linden irgendwie zu bezweifelen". Zoo kan men zich het onderzoek gemakkelijk maken en zoogenaamd vaststellen, dat het O. L. B. vóór 1848 ontstaan moet zijn en daarmede het bekende argument, dat voor een latere redactie van het O. L. B. pleit, weerleggen, n.l. dat de daarin genoemde Zwitsersche paalwoningen eerst in 1853 bekend werden.

De in 1876 door de papierdeskundigen Frederik Muller en Schmidt van Gelder afgegeven verklaring, dat het O. L. B. in den vorm, waarin het in 1867 definitief ter wereld kwam en door Dr. Ottema is uitgegeven, geschreven is op papier, dat toen, in 1876, niet ouder te achten was dan hoogstens 25 of 30 jaren blijft nog steeds van groote waarde. Wirth onderschrijft dat oogenschijnlijk, doch vervangt voormelde conclusie heel handig door een verklaring van zijn voormaligen uitgever (blz. 135), dat het bewuste papier bepaald machinaal papier is u i t d e e e r s t e h e l f t d e r 19e e e u w.

Wij meenen ons te mogen houden aan het besliste oordeel der Nederlandsche deskundigen, omdat het reeds in 1876 werd afgegeven en in Nederland gebruikt papier betreft, uit een periode, die onze deskundigen zelf hadden meegemaakt. Zelfs meenden zij den fabrikant met name te kunnen noemen. Dit oordeel brengt mee, dat Cornelis over de Linden, het O. L. B. niet, zooals hij herhaaldelijk met allerlei treffende bijzonderheden vertelde en zelfs in een soort testament aan zijne kinderen verzekerd heeft, in 1848 van een tante gekregen kan hebben als oud-familie bezit. Andere, vroegere leden van de familie Over de Linden komen door de dateering van het ons bekenden handschrift niet in aanmerking als auteur.

Van de „Biederheit" van Cornelis I blijft er dus weinig over en evenmin van de theorie van Wirth, dat het O. L. B. zijn tegenwoordigen vorm gekregen heeft omstreeks 1820—40 (blz. 286). Een theorie, die louter op fantasie berust en alleen dienst moet doen om C. I als auteur uit te schakelen. Indien het O. L. B. bewerkt is naar een ouderen codex, zooals W. aanneemt, dan moet die codex nog in het bezit van C. I geweest zijn en er is geen reden te bedenken waarom hij dat familiestuk zou hebben weggedaan of vernietigd. W. begrijpt dat ook wel en stelt de laatste redactie dan ook maar liever in de eerste helft der vorige eeuw.

Op de archaeologische argumenten van Wirth gaan wij niet in. Het is ook meer een reeks van nauwelijks te volgen beweringen, dan een samenhangend betoog, waaruit zou moeten blijken, dat het O. L. B. geput heeft uit oer-oude bronnen. Wanneer Wirth iets ziet, dat op een spakenwiel of runenteeken lijkt, dan neemt hij zonder verder betoog aan, dat die figuren, die dikwijls simpele ornamenten zijn, werkelijk sacrale of runologische beteekenis hebben. Zoo beeldt hij, om een voorbeeld te noemen, als Afb. 7 het wapen van de stad Hoorn af met de voorstelling van een jacht- of drinkhoorn, hangende aan een koord, dat geteekend is met een sierlijke bocht, in den vorm van een ovaal op twee uitgebogen beenen. Voor Wirth is dat terstond een St. Steffenshoorn met daarop gelegde od-il runen-teeken (blz. 151)!

Om het onhoudbare van zijn met ontzaglijk vertoon van geleerdheid voorgedragen vertoog aan te toonen is het waarlijk niet noodig, dit in détails te bespreken. De blz. 44 weergegeven beruchte bladzijde van het O. L. B. met de drie spakenwielen en omschriften, die volgens Wirth tot de oeroude kern van het handschrift behooren, toont ons dat het eigenaardige letterschrift van het O. L. B. in onverbreekbaar verband staat met die spakenwielen. De vorm der letterteekens is toch, gelijk bekend (Faksimile IV) van die spakenwielen afgeleid. En nu één van twee: of deze symbolieke raderen zijn oeroud en tevens het daarvan afgeleide schrift, of wel *beide* zijn een vinding uit recente tijden.

Dat het schrift modern werk is moet zelfs Wirth toegeven (blz. 292). Het kan dan ook niet anders of ook de symbolische spakenwielen en omschriften

zijn voorstellingen, die uit den zelfden laten tijd dateeren als het schrift.

Afleidingen van lettervormen uit cirkel-segmenten waren reeds beproefd vóór 1850. Cornelis I kan zeer goed daarmede bekend geweest zijn, al zijn wij ook niet meer in staat om na te gaan hoe hij aan al zijne inspiraties is gekomen. Wij mogen reeds zeer dankbaar zijn voor het feit, dat zijn merkwaardige bibliotheek met stelligheid laat zien hoe hij aan het zoogenaamde oud-Friesch en aan diverse andere elementen, die in het O. L. B. schuilen, gekomen moet zijn.

Wat het schrift betreft kan het volgende wellicht eenige aanwijzing geven. Mijn vader Mr. W. B. S. Boeles, overleden in 1902, die zich interesseerde voor de uitvinding der boekdrukkunst en het schriftwezen, liet mij eens een hem toebehoorend boekje zien, waarin met figuren toegelicht werd, hoe het tegenwoordige letterschrift uit cirkels of segmenten daarvan kon worden afgeleid. Ik herinner mij zeer goed, dat mijn vader daarbij de opmerking maakte: „precies als in het O. L. B." Daar de bewuste boekerij grootendeels verkocht werd is het mij niet mogen gelukken dit werkje weer op te sporen. Ik hield den indruk, dat het een ouderwetsch boekje was, niet ouder dan de 18de eeuw.

De uitgave van Prof. Wirth zal dus geen verandering brengen in de vóór die uitgave in deskundige kringen gehuldigde opvattingen. De meening, dat het O. L. B. een grap of satire was zal nu de Verwijs-hypothese geen verdedigers meer vindt, wel alleen blijven voortleven in kringen, die slechts oppervlakkig met de O. L. B. zaak bekend zijn. De onderzoekers, die de Verwijs-hypothese steunden, in het bijzonder Dr. de Jong, de auteur van het lijvige „Geheim van het O. L. B." hebben reeds drie jaren lang gezwegen, op het geen ter bestrijding hunner argumenten, laatstelijk door ons vrij uitvoerig werd aangevoerd. Dit zwijgen is veelzeggend, omdat te voren door deze schrijvers telkens gereageerd werd op alles wat het O. L. B. betrof.

Door dit falen van de Verwijs-, of ruimer gezegd, satire-hypothese is de weg weer gebaand voor een algemeen juister inzicht in de ware beteekenis van het O. L. B. Om dit goed te kunnen aanvoelen is stellig in de eerste plaats noodig, dat men den auteur daarvan „au serieux" neemt en zich in diens mentaliteit tracht te verplaatsen, hoezeer die ook van de onze moge verschillen.

BOELES.

W. Jaarsma. De Friesche Zeeweringen van 1825 tot 1925. (Honderd jaren uit de geschiedenis van de zeedefensie in de provincie Friesland). Uitgegeven door het Provinciaal Bestuur van Friesland 1933.

De algemeen toegankelijke gegevens omtrent het dijkwezen van Friesland zijn schaars en het is daarom een goed denkbeeld geweest van het Provinciaal Bestuur den archivaris der Griffie op te dragen een overzicht samen te stellen van de geschiedenis van onze zeedijken gedurende de laatste honderd jaren. Door den aard, van zijn beroep beschikte de heer Jaarsma over alle gegevens, die hij hier zeer overzichtelijk heeft verwerkt. Zijn werk sluit aan op het bekende boek van Mr. J. van Leeuwen „Geschiedkundig tafereel van den watervloed en de overstrooming in de provincie Vriesland" 1825, dat na een overzicht van de vroegere doorbraken uitvoerig de overstrooming van 1825 behandelt.

Sinds dien hebben de dijken stand gehouden al reikte bij menige stormvloed het water tot de dijkskruin. Deze gevaarlijke momenten waren aanleiding tot ingrijpende verbeteringen, die uitvoerig worden beschreven. De schrijver beperkt zich echter niet uitsluitend tot de laatste 100 jaren, hij geeft ook menige historische aanteekening van ouderen datum, zoo in hoofdstuk 2 over de geschiedenis van het Roode Klif en ook hoofdstuk 7, dat de afzonderlijke